

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תבוא, תשפ"ו, מספר 1683

הביטויים היחודיים בוידוי המעשרות והמסר העולה מהם אליעזר דניאל יסלזון

א. הקדמה

פרשת כי תבוא פותחת בפרק כ"ו בשתי מצוות הקשורות לחיי החקלאי בארץ ישראל, **הבאת ביכורים** ו**ביעור מעשרות**. לשני הארועים התווספה החובה לקרוא הצהרות המוגדרות בתורה כמקרא **ביכורים** ו**כוידי מעשרות**,¹ כפי שמפורט להן, **מקרא ביכורים**, ההדגש בפרשה זו נתון לארץ שניתנה כנחלה לעם ישראל.

(א) וְהָיָה כִּי־תִבּוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וּיְרִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ: (ב) וְלִקְחַת מֵרֵאשִׁיתוֹ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תִּבְּיָא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּשְׂמַתָּ בִטָּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם: (ג) וּבָאתָ אֵלָיו וְהִגַּדְתָּ הַיּוֹם לֵה' אֱלֹהֶיךָ כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשַׁבַּע ה' לֵאמֹר: (ד) וְלִקַּח הִכָּהּ הַטָּנָא מִיָּדְךָ וְהִנִּיחוּ לִפְנֵי מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֶיךָ: (ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אָבִד אָבִי וַיְרֵד מִצְרַיִם וַיִּגְרֶם שָׁם בְּמַתִּי מֵעֵט וַיְהִי־שָׁם לִגְוִי גָדוֹל עָצוֹם וְרַב: (ו) וַיִּרְעוּ אֹתָנוּ הַמִּצְרִיִּם וַעֲנֻנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה: (ז) וַנַּעֲלֶק אֶל־ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת־קִלְכָּנוּ וַיִּרָא אֶת־עֲנֵינוּ וְאֶת־לַחֲצֵנוּ: (ח) וַיִּצְאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה וּבְמָרָא גָדֹל וּבְאֹתוֹת וּבְמִפְתִּיִם: (ט) וַיְבָאֵנוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיַּתְּדֵנוּ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ: (י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת־רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִי ה' וְהִנַּחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ: (יא) וּשְׂמַחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַלְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהָגֵר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ: ס

וידוי מעשרות, ההדגש בפרשה זו נתון לסיוע לחלשים שבחברה.

(יב) כִּי תִכְלֶה לַעֲשֹׂר אֶת־כָּל־מַעְשֶׁר תִּבּוֹאֲתָךְ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעְשֶׁר וְנָתַתָּה לַלְוִי לָגֵר לִיתוֹם וּלְאֵלְמָנָה וְאָכְלוּ בְשַׁעְרֶיךָ וּשְׂבָעוּ: (יג) וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבֵּית וְגַם נָתַתִּיו לַלְוִי וְלָגֵר לִיתוֹם וּלְאֵלְמָנָה כְּכֹל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר צִוִּיתִי לֵאמֹר: (יד) לֹא־אֶכְלָתִי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא שָׁכַחְתִּי: (יד) לֹא־אֶכְלָתִי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ

וְלֹא־בְעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמַת שְׂמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי: (טו) הַשְׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְשָׁךְ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ: הַקְרִיאה הפשוטה של חמישה הפסוקים של ביעור המעשרות, מלמדת שבתום מחזור של שלוש שנים חייב החקלאי לתת ללוי ליתום ולאלמנה, את שהיה חייב לתת להם במהלך המחזור. בקריאה מצהיר החקלאי על מסירת כל חובותיו.²

ב. ביטויים יחודיים בוידוי המעשרות

עיון בוידוי המעשרות מעלה לפחות שני ביטויים יחודיים.

1. החקלאי מצהיר בצורה מוחלטת, שקיים את כל שנדרש ממנו, **שְׂמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵי עֲשִׂיתִי כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתִנִּי**. זוהי הצהרה שלא מצינו כמותה במקומות אחרים בתורה, גם במקומות בהם פורטו מצוות רבות וחשובות. קריאה פשוטה של הביטוי, מעלה כביכול תחושה של יוהרה **מסוימת**, וכי יש מי שיכול להצהיר שעשה את כל אשר צווה?

2. ההצהרה מסתיימת בקריאה של תפילה אישית, **הַשְׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְשָׁךְ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבְרַךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זֵבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ**. נראה שזה המקום היחיד בתורה בו מוזכר נוסח של תפילת יחיד פשוטה וישירה שצוינו בה לדורות. אכן מצינו נוסח מוכתב של ברכת כהנים, וכן מצויים אנו לשנן פעמיים ביום את קריאת שמע, אך לכלל בקשה ותפילה של יחיד לא הגענו שם.

כיצד נוכל להבין את הביטויים המיוחדים האלה שבוידוי מעשרות?

נראה שהלימוד המשותף של שתי ההצהרות היחודיות שנכתבו יחדיו בתחילת פרשת כי תבוא, עשוי להמציא תשובה לשאלה זו. שתי ההצהרות קרובות בגלל סמיכותן, אך נראה שיש גם קרבה תוכנית בין שתיהן.

ג. התכנים של מקרא ביכורים ושל וידוי המעשרות
1. מקרא בכורים ונתינת הארץ על ידי הקב"ה

2 מדרש ההלכה המצוטט בפרק החמישי של מסכת מעשר שני, מרחיב את חובת הביעור לכל המתנות, כולל מתנות של היסח הדעת. וכך מצינו במשנה י': **כיצד היה הוידוי? בערתי הקדש מן הבית, זה מעשר שני ונטע רבעי. נתתיו ללוי, זה מעשר לוי (מעשר ראשון). וגם נתתיו, זו תרומה ותרומת מעשר (לכהן). לגר ליתום ולאלמנה, זה מעשר עני, הלקט והשכחה והפאה.... מן הבית, זו חלה.**

* אליעזר יסלזון יו"ר הנהלת המכון הגבוה לתורה באוניברסיטה.

1 מקורו של הביטוי וידוי מעשרות הוא תנאי. לא מדובר כאן בוידוי על חטא, שהרי מי שאומר מצהיר בפסוק י"ד על הימנעותו מהחטא. לכן נראה שהביטוי כאן משמעותו הודעה.

הנמסרת מידי החקלאי לכהן, אלא עשיה המצטרפת למהלך היסטורי המתמשך על פני שנים, עד היום הזה. תחילתו ב'ארמי אובד אבי', וסיומו בהשתחויה שמסכמת את הבאת הביכורים לבית המקדש.

הקריאה הישירה של וידוי המעשרות, מעצבת גם היא את הנתניה בתום שלוש שנים. לא עוד נתניה של יבולים לנצרכים, אלא עיסוק בהבטחת חיי החברה כולה. זה עיסוק בקדושה שמטרתו להבטיח את חייה המתמשכים של החברה כולה. זה עיסוק של חיים המסתייג מכל קשר לאבלות ולמיתה.

הסתכלות כוללת שכזו על שתי ההצהרות ועל העשיה הנלוות אליהן, מציבה את החקלאי במרחב המעוצב על ידי שני צירים.

הציר האנכי הוא הציר ההיסטורי המקשר את החקלאי עם הליך יצירת העם, ועם הנחלת הארץ לעם על ידי א-לוהיו. הציר האופקי הוא הציר החברתי. החקלאי היושב בנחלת א-לוהיו, חייב לדאוג לחיוניותה של החברה הישראלית כולה. החקלאי שהפנים את יעוד החברה על פי שני הצירים האלה, הוא למעשה עובד ה' האמיתי, שהעיבוד של שדותיו משולב בייעוד החברתי ובסיפור הלאומי. חקלאי זה רשאי להצהיר לפני א-לוהיו עשיתי כל אשר ציוויתני. חקלאי זה רשאי לבקש, ואולי אפילו לתבוע, מה' שישקיף עלינו לטובה.

ו. סיכום

שאלנו בתחילת השעור מהו המקור המוסרי וההגותי להצהרה היומרנית משהו של מפרש המעשרות, עשיתי ככל אשר ציוויתני. תמנהו מדוע דווקא כאן מוגדרת התפילה היחידה הנזכרת בתורה.

התשובה שהצגנו התבססה על העיון המשותף בשתי המצוות הפותחות את פרשת כי תבא, ובשתי ההצהרות הנלוות אליהן. מתוך עיון זה הגדרנו את עבודת האדמה כיישום מהותי ומשמעותי של מסר גדול ונרחב. עם ישראל יצא ממצרים והתנחל בארץ שיועדה לו על ידי הקב"ה. עם ישראל מקים בארץ חברה ייעודית שכולה שמחה וחיים, תוך שיתוף כל חלקי העם.³

מי שחי כך, מותר לו להצהיר עשיתי ככל אשר ציוויתני, וראוי הוא לקום להתפלל ולומר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש:

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

³ החקלאות המודרנית המתועשת מעסיקה רק 3-5% מהאוכלוסייה. בחברה העכשווית במדינת ישראל, היצירה מתחלקת לענפים רבים ומגוונים של הוראה, מחקר, פיתוח ויישום. המעבר מחקלאות לתעסוקה המודרנית, אסור שיסתיר מעמנו את התובנות שהוזכרו. אנו חיים בארצנו ההיסטורית, ועלינו לבנות כאן חברה מופת, עם הבטחת חיים לכל חלקי החברה. כך נוכל גם היום לפנות אליו בתפילתנו, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את מדינת ישראל.

במקרא הביכורים מתאר החקלאי בקצרה את ההליך ההיסטורי שהביא להתיישבות העם בארצו. המוטיב העיקרי החוזר בפרשה ארבע פעמים, הוא נתנית הארץ על ידי הקב"ה. כך בפתיחה שבפסוק א', כך בציווי שבפסוק ג', וכך בסיומו של מקרא הביכורים בפסוק ט'. יתירה מכך, זוהי לא סתם ארץ שניתנה על ידי הקב"ה לעמו. מדובר בארץ שהובטחה לאבות האומה, כמפורט בפסוק ג'. מתוך ההצהרה שהארץ ניתנה לנו על ידי הקב"ה, עולה מיד המסקנה שכל היבול ניתן ממנו כמפורט בפסוק י'.

2. וידוי מעשרות והדאגה לחלשים שבחברה

בידוי המעשרות מצהיר החקלאי שהוא עמד בהתחייבויותיו לתת לחלשים שבחברה את מתנותיהם. המוטיב העיקרי החוזר בפרשה פעמיים הוא הנתניה של התרומות והמעשרות ללוי, לגר, ליתום ולאומנה. כך בציווי שבפסוק י"ב, וכך בביצוע שבפסוק י"ג. מתנות העניים מבטיחות את הישרדותם ואת המשך חייהם של כל חלקי החברה. זו מטרה קדושה ממש, ולכן מסירת המתנות מתוארת בוידוי המעשרות, כביעורו של הקודש מן הבית. ייעוד המתנות לטיפול חייהם של החלשים שבחברה, מונע כל נתניה של המתנות למטרות הקשורות למוות. זה המקור להצהרה שבפסוק י"ד, לא אכלתי באֵי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֶמֶא וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לַמֵּת.

ד. השילוב המבוטא בסיומן של ההצהרות

הקשר התוכני שבין מקרא ביכורים לוודוי מעשרות עולה מפסוקי הסיום שלהם. פסוק הסיום של הפרשה האחת, כולל את המוטיב המרכזי של הפרשה האחרת. הדברים פורטו בטבלה הבאה.

המוטיב המרכזי של מקרא ביכורים	סיומו של מעשרות	וידוי
כִּי־בָאתִי אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבוֹתֵינוּ לָתֶתָּהּ לָנוּ:	וּבָרַךְ אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ	
המוטיב המרכזי של וידוי מעשרות	סיומו של הביכורים	
וְנָתַתָּה לְלֵוִי לָגֵר לִיתִּים וְלֹאֲלֻמָּנָה וְאָכְלוּ בְשַׂעְרֶיךָ וְשָׂבְעוּ:	וְשִׂמַּחְתָּ בְּכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַתָּה לָּךְ אֶת־הָאֲדָמָה וְלִבִּיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהָגֵר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ	

ה. מקרא ביכורים וידוי מעשרות – שתי הצהרות המעצבות מחדש את חיינו של החקלאי

משנוכחנו ששתי ההצהרות משולבות זו בזו, ננסה לבחון מהו המסר העולה מהלימוד המשותף שלהן. נפתח בקריאה הישירה של פרשת הביכורים.

קריאה ישירה בפרשת הביכורים מלמדת, שמביא הביכורים מצהיר למעשה שעשייתו היא חלק ממהלך היסטורי גדול. עשייתו לכאורה פשוטה ביותר. החקלאי לוקח את ביכורי גידולו ומביאם לבית המקדש, ונותנם שם לכהני המשמרת. אך הצהרתו הופכת את המעשה הפשוט לחלק ממערכת גדולה ועצומה.

האדמה אותה מעבד החקלאי מוזכרת בכל פרשת הביכורים, כארץ שניתנה על ידי הקב"ה, והיבול העולה ממנה הוא יבול הניתן על ידי הקב"ה.

הארץ המיוחדת שניתנה לעם על ידי הקב"ה, ניתנה בתהליך מתוכנן שיושם רק לאחר שאבות האומה ירדו לגלות במצרים, ויצאו משם כעם הראוי להתנחל בארצו. כך מתוארים הדברים בקצרה בפסוקים ה' – ט'.

נמצא שההצהרה של מקרא ביכורים מעצבת מחדש את הבאת הביכורים לירושלים. לא עוד מתנה